

Verslag Lectoraat Kunst- en cultuureducatie 1 januari tot en met 31 december 2016

Het lectoraat draagt door onderzoek bij aan kennisontwikkeling over kunsteducatie en aan onderwijsontwikkeling en professionalisering van docenten van de AHK-docentenopleidingen en van de master Kunsteducatie. Op 23 november 2016 is Folkert Haanstra met pensioen gegaan. Tot die tijd was hij lector. Op 1 november is hij opgevolgd door Melissa Bremmer en Emiel Heijnen. Dit verslag betreft de periode o.l.v. Folkert Haanstra tot en met 23 november en de periode 24 november-31 december van Melissa Bremmer en Emiel Heijnen.

Onderzoek

1. Thema beoordeling

Zoals in de voorafgaande jaren zijn er ook in 2016 onderzoeken uitgevoerd naar beoordeling in de kunsteducatie. Doelstelling van de onderzoeken blijft het ontwikkelen van bruikbare beoordelingsinstrumenten en beoordelingsprocedures.

Ellen van Hoek deed onderzoek naar het beoordelen van muzikale interacties in het voortgezet onderwijs. Ze ontwikkelde in samenwerking met bureau Kineticvision een digitale tool voor zelfreflectie voor spelers in bands of andere kleine instrumentale ensembles. De tool, genaamd Bandcheck, is ontwikkeld voor het gebruik in het VO met als doel zelfbeoordeling te faciliteren en daarbij handzaam en efficiënt te maken. De tool richt zich op de onderlinge muzikale communicatie van de spelers, waarbij spelers van verschillende niveaus hun vaardigheden bewuster ter ondersteuning van elkaar en daarmee van het resultaat gaan inzetten. Het instrument is een digitale webtool die werkt op zowel Google Chrome als Safari en is bedoeld voor het gebruik op beeldscherm of tablet. In september 2016 is de tool uitgeprobeerd met ODM studenten tijdens de introductie week. Daarna werd het ook in het voortgezet onderwijs uitgeprobeerd.

<http://www.ahk.nl/lectoraten/educatie/publicaties/bandcheck/>

Bij Aslan Muziekcentrum werd onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van een leerlingvolgsysteem muziek (Ellen van Hoek en Jos Herfs). Een ander deelonderzoek richtte zich op co-teaching van vakleerkrachten muziek en groepsleerkrachten. Financiering van het onderzoek geschiedt door het Fonds voor Cultuurparticipatie. Het lectoraat droeg bij aan materiële kosten en vergoeding deelname docenten aan het onderzoek.

Het lectoraat nam deel aan het Comeniusproject/ENViL (European Network of Visual Literacy), een samenwerkingsproject van elf hogescholen en universiteiten uit vijf landen: Duitsland, Oostenrijk, Hongarije, Tsjechië en Nederland. Op basis van bestaande nationale curricula, referentieniveaus, standaarden, kerndoelen etc. wordt een competentiemodel voor de beeldende vakken ontworpen. Het doel was een (aanzet tot) een gemeenschappelijk referentiekader voor leerplannen voor beeldende vakken kunst en vormgeving. Naast de lector waren namens het lectoraat Talita Groenendijk en Diederik Schönau verbonden aan het project. Het project liep van 1 januari 2014 tot en met 31 maart 2016. Zie verder de Envil website: <http://envil.eu/> De eindpublicatie verscheen in september 2016:

Ernst Wagner, Diederik Schönau (Hrsg.)(2016): *Cadre Européen Commun de Référence pour la Visual Literacy – Prototype; Common European Framework of Reference for Visual Literacy – Prototype; Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Visual Literacy – Prototyp*. Waxmann. Münster, New York. https://www.waxmann.com/waxmann-buecher/?no_cache=1&tx_p2waxmann_pi2%5Bbuch%5D=BU124620&tx_p2waxmann_pi2%5Baction%5D=show&tx_p2waxmann_pi2%5Bcontroller%5D=Buch&cHash=a34ec9795b309b58b3503f9e30d9622f

Vervolg Envil

De bijdrage van het lectoraat was gericht op beoordeling van competenties. Er werd in samenwerking met experts uit verschillende Europese landen een visuele rubric ontwikkeld. Dit instrument werd getest op scholen in Duitsland, Oostenrijk, Hongarije en Nederland. Op basis hiervan werd een verbeterde versie van het instrument voorgesteld. O.l.v. Talita Groenendijk is in 2016 deze verbeterde versie wederom getest in klassen van het voortgezet onderwijs in Nederland, Duitsland en Hongarije. Over de resultaten zullen twee artikelen worden geschreven.

2. Overig onderzoek in de kenniskring

Corina Lok (Theaterdocent) verrichtte samen met Pleun Pieters en Ilgin Abeln onderzoek naar ondernemendheid als integraal onderdeel van de artistieke identiteit (opleiding theaterdocent). Er zijn steeds meer theaterdocenten die in hun praktijk het ondernemen en wat ze artistiek willen bereiken volledig integreren. Deze mensen hebben zich iets eigen gemaakt dat voor veel mensen in de werkvelden waarin de studenten werkzaam zijn, twee gescheiden werelden zijn. De onderzoeksvraag is welke kennis, vaardigheden en attitudes en kennis deze kunstenaars inzetten. Het onderzoek wil ook inzicht geven in hun werkwijze en in hoe ze het maakproces vormgeven. De eerste fase betrof een literatuuronderzoek naar de vele definities van ondernemerschap en artistieke identiteit. Uitgaande van een gekozen definitie werden in de tweede fase twintig kunstprofessionals geïnterviewd: 'mensen die artistiek initiator zijn en die het artistieke en het ondernemende op krachtige wijze met elkaar verbinden'.

Melvin Fraenk (Docent Dans) deed binnen zijn lessen Urban Experimental - onderdeel van de ritmische dynamische danstraining - onderzoek naar het toegankelijk maken van de LMA/Bartenieff bewegingsprincipes binnen de Urban Experimental. Dit is belangrijk omdat Urban een bij jongeren populaire bewegingsvorm is die door studenten van de docent dansopleiding veel als ingang wordt gekozen binnen de Community Practice.

Melvin werkte in het onderzoek samen met Patrick Acogny en Lot Siebe.

Diane Carp (master Kunsteducatie) deed onderzoek naar het lesgeven in artistic research. Sinds de start van de AHK-master Kunsteducatie in 2006 maakt de module Interdisciplinair Artistiek Samenwerken deel uit van het studieprogramma. Onder de leiding van kunstenaar Henk Schut en co-teacher Diane Carp keken de studenten opnieuw naar het kunstenaarschap en ze verdiepten zich in interdisciplinaire, creatieve maakprocessen. In beide jaren van deze module lag het accent op de individuele en collaboratieve, artistieke maak- en onderzoeksprocessen van de studenten. Deze studie volgde gedurende twee jaar één groep masterstudenten (2014-2016) en hun samenwerking met de kunstenaar. De reflecties van kunstenaar en studenten zijn systematisch opgenomen, geanalyseerd, met elkaar vergeleken en in verband gebracht met theorie. Het onderzoek richtte zich

op de artistieke visie van de kunstenaar en zijn vertaling ervan naar de praktijk voor de studenten. Daarnaast bestudeerde het wat de studenten over interdisciplinair werk, samenwerking en artistiek onderzoek leren en welke aspecten ze ervan meenemen naar hun eigen artistieke lespraktijk.

3. Promotieonderzoeken

Folkert Haanstra was tot 1 januari 2016 als bijzonder hoogleraar cultuureducatie en cultuurparticipatie verbonden aan de Universiteit Utrecht. Hij behoudt nog wel vijf jaar promotierecht. In 2015 promoveerden twee leden van de kenniskring: Emiel Heijnen en Melissa Bremmer. In 2016 bleven ze verbonden aan het lectoraat en hun activiteiten betroffen de 'nazorg' van hun promoties.

Melissa Bremmer schreef op basis van haar Engelstalige dissertatie het artikel "Wat het lichaam weet over het doceren van muziek" voor het Nederlandse vakblad Cultuur + Educatie (januari). Verder was er een publicatie in het vaktijdschrift Kunstzone: een interview met Melissa Bremmer en Emiel Heijnen door Laura Kool. Ook gaf zij paperpresentaties over haar dissertatie in Schotland op de International Society for Music Education (juli) en op de conferentie "A Body of Knowledge - Embodied Cognition and the Arts" aan de University of California (december). Op basis van het onderwerp van haar dissertatie was zij ook uitgenodigd om deel te nemen aan de internationale bijeenkomst "Rip It Up and Start Again: Radical Music Education in Scotland" (juli) georganiseerd door de University of the West of Scotland, Royal Conservatoire of Scotland, University of Edinburgh en de University of Glasgow. In deze bijeenkomst stond een vernieuwende vormgeving van het muziekonderwijs in Schotland centraal.

Emiel Heijnen maakte een Nederlandstalige en praktijkgerichte versie van zijn Engelstalige proefschrift. "Remix je curriculum!", bedoeld voor kunstdocenten en educatoren die zelf aan de slag willen met Heijners model voor authentieke kunsteducatie. Op het symposium *Remix je curriculum!* op 23 april stond de rol van educatief ontwerp in het beeldendekunstonderwijs centraal. Tijdens het symposium verscheen ook de gelijknamige publicatie. In vaktijdschrift Kunstzone verscheen een artikel over de dissertatie door Marjo van Hoorn. Zelf schreef Heijnen een bijdrage in "Een Kleurrijke Basis, ontwikkelingen en trends in het cultuuronderwijs" (2016), een publicatie van het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst. Verder hield Emiel lezingen en presentaties over zijn promotieonderzoek bij de volgende gelegenheden en instellingen: Pier K, Hoofddorp (18 januari 2016), master Kunsteducatie, Groningen (14 maart 2016); Symposium *Kunst in de context van het onderwijs*, Artez Arnhem (11 mei 2016), Ministerie van OCW (12 mei 2016).

Twee promotieonderzoeken liepen door in 2016:

Folkert Haanstra is promotor van het onderzoek van Carolien Hermans (AHK): *Let's dance: fostering participatory sense-making in boys with Autism Spectrum Disorder in the ages of 8-10.*

Co-promotor: Dr. L. Wildschut (UU). Carolien Hermans volgt het promotietraject van het Instituut voor Cultuurwetenschappelijk Onderzoek (ICON) van de UU. De eerste versie van het proefschrift is door twee van de vijf leden van de leescommissie niet toegelaten voor verdediging. Carolien werkt aan een nieuwe versie van het proefschrift.

Promotieonderzoek van Marike Hoekstra: De kunstenaar docent. Promotor: Prof. Jeff Adams van de University of Chester. 'The aim of this doctoral research is to analyse artist teachers' pedagogical

practices in intensive, small-scale, qualitative investigation from the framework of pedagogical theory in order to construct knowledge on the significance of the artist teacher from a democratic, constructivist pedagogy's perspective'.

4. Externe onderzoekers verbonden aan de kenniskring

Leontine Broekhuizen (ArtEZ) bereidde onderzoek voor naar zelfbeoordeling in de beeldende vakken in het vo en de rol die de docent daarbij speelt. Het onderzoek gaat najaar 2016 van start.

Dirk Monsma (Kwaliteitsraad cultuureducatie Amsterdam) verrichtte een inventariserend onderzoek naar cultuureducatie in het speciaal onderwijs. Dit heeft geresulteerd in een artikel in *Cultuur+Educatie*: Monsma, D. & Smith, S. (2016). Speciaal onderwijs: vergeten groep in het beleid. *Cultuur + Educatie* 45 (16) 8-28.

Diederik Schönau deed onderzoek in het ENVIL project en redigeerde de eindpublicatie.

Elsbeth Veldpape (ArtEZ) schreef aan een promotievoorstel over de samenhang tussen het zelf maken en het beschouwen van kunst.

Vera Meewis deed onderzoek naar de opvattingen van innovatieve kunstdocenten over hun rol als vernieuwer van kunsteducatie en hoe geven ze vorm aan deze rol? In 2017 verschijnt een artikel van dit onderzoek in *Cultuur + Educatie*.

5. Nieuw onderzoek

Emiel Heijnen en Talita Groenendijk hebben namens het lectoraat met succes een aanvraag ingediend bij de subsidieregeling KIEM-21st Century Skills van SiA. Het onderzoek 'Transdisciplinaire ontwerplabs' zal 1 november 2016 van start gaan.

6. Advies/beoordelingscommissie

Folkert Haanstra is (samen met achttien Duitse hoogleraren) gevraagd Duitse onderzoeksvorstellen te beoordelen in het kader van de 'Richtlinie des Bundesministeriums für Bildung und Forschung (BMBF) zur Förderung von Forschungsvorhaben zur kulturellen Bildung'. Na een schriftelijke ronde vond op 25 mei 2016 in Berlijn de 'Begutachtungssitzung' plaats waarbij voorstellen mondeling werden besproken.

7. Master Kunsteducatie

Onder het lectoraat valt sinds 2006 de interdisciplinaire master Kunsteducatie en sinds 2009 de opleiding Beroepskunstenaar in de Klas. Folkert Haanstra doceerde aan de masteropleiding onderzoeksmethoden en hij begeleidde masterstudenten bij hun empirisch onderzoek. Masterstudenten doen onderzoeken binnen de thema's van het lectoraat. In de studiejaren 2014-2015 en 2015-2016 was het thema van het onderzoek 'thuiskunst'. Thuiskunst omvat de kunstzinnige en culturele activiteiten die leerlingen en studenten buiten het onderwijs op eigen initiatief ondernemen en de culturele voorkeuren en interesses die ze buiten het onderwijs tonen. Dit heeft in totaal negentien onderzoeken opgeleverd die zijn gebundeld in de publicatie *Thuiskunst: Onderzoeken naar informele kunstactiviteiten in relatie tot formele kunsteducatie* onder redactie van Talita Groenendijk en Folkert Haanstra. De onderzoeken zijn ingedeeld naar de drie onderwijsniveaus

van de onderzochte leerlingen en studenten: primair onderwijs, voortgezet onderwijs en hoger onderwijs. Een vierde categorie onderzoeken betreft de buitenschoolse educatie. Binnen elke categorie zijn verschillende kunstdisciplines onderzocht. De onderzoeken zijn deels beschrijvend van aard, maar er zijn ook enkele interventiestudies. Niet alle onderzoeken gaan over thuiskunst en de relatie met onderwijs; enkele onderzoeken richten zich op die andere verbinding die authentieke kunsteducatie nastreeft, namelijk die met de actuele kunst.

Op 21 juni 2016 gaf de lector aan masterstudenten een college over sociale ongelijkheid in cultuurdeelname: 'Kwaliteit is klasse'. Van het college is een video-opname gemaakt die als studiemateriaal kan dienen voor toekomstige studenten.

8. Publicaties

Publicaties lector Folkert Haanstra

Haanstra, F. (2016). Wat neemt de leerling mee van kunsteducatie? *Cultuur+Educatie*, 15, (44), p. 8-28.

Haanstra, F. (2016) Integratie van kunstvakken. In T. de Baets & A. de Vugt (red.) *Muziekpedagogiek in beweging. Verdieping of verbreding?* (p.11-25) Heverlee: Euprint editions.

Groenendijk, T., Damen, M. , Haanstra, F., & Boxtel, C. van (2016). Beoordelingsinstrumenten in de kunstvakken - een review. *Pedagogische Studiën*, 93 (2), p. 62- 82.

Groenendijk, T. & Haanstra, F. (2016) (red.) *Thuiskunst: Onderzoeken naar informele kunstactiviteiten in relatie tot formele kunsteducatie*. Amsterdam: Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten.

Haanstra, F. (2016) Review of The Routledge International Handbook of the Arts and Education, Mike Fleming, Liora Bresler and John O 'Toole (eds). *International Journal of Education Through Art*, 12 (1) 128-129.

Haanstra, F. (2016) Recensie van Art education in Germany. *Kunstzone*, 04, p.56.

Haanstra, Folkert (2016). The concept of visual literacy In E. Wagner & D. Schönau (Hrsg.), *Cadre Européen Commun de Référence pour la Visual Literacy – Prototype; Common European Framework of Reference for Visual Literacy – Prototype; Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Visual Literacy – Prototyp* (p. 102-103). Münster, New York: Waxmann.

Kirchner, C. & Haanstra, F. (2016). Expertenbefragung zu Lehrplänen in Europa- Methoden und erste Ergebnisse. In E. Wagner & D. Schönau (Hrsg.), *Cadre Européen Commun de Référence pour la Visual Literacy – Prototype; Common European Framework of Reference for Visual Literacy – Prototype; Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Visual Literacy – Prototyp* (p. 191-202). Münster, New York: Waxmann.

Haanstra, F. & Groenendijk, T. (2016). Erstellung eines auf dem Kompetenzmodell basierenden Instruments zur Leistungsbeurteilung. In E. Wagner & D. Schönau (Hrsg.), *Cadre Européen Commun de Référence pour la Visual Literacy – Prototype; Common European Framework of Reference for Visual Literacy – Prototype; Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Visual Literacy – Prototyp* (p. 292- 299). Münster, New York: Waxmann.

Groenendijk, T. & Haanstra, F. (2016). Evaluation der auf dem Kompetenzmodell des CEFR-VL basierenden visuellen Rubriken durch Lehrende und Schüler/Schülerinnen. In E. Wagner & D. Schönau (Hrsg.), *Cadre Européen Commun de Référence pour la Visual Literacy – Prototype; Common European Framework of Reference for Visual Literacy – Prototype; Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Visual Literacy – Prototyp* (p. 300-318). Münster, New York: Waxmann.

Conferenties/Presentaties Folkert Haanstra

Haanstra, F. *A visual rubric for formative self-assessment*. Final meeting Comenius/Envil project. Budapest, February 11 and 12 2016.

Haanstra, F. *Assessment of visual arts in primary education in The Netherlands* IAEA XXIV. Conference of the International Association of Empirical Aesthetics. August 29 - September 1, 2016 University of Vienna, Austria
NB De lector heeft een kort artikel geschreven over de conferentie dat in december 2016 verscheen in Kunstzone onder de titel: Empirische esthetiek: kan de kunsteducatie daar iets mee?

Bijdrage aan de sessie 'Naar een Europees leerplankader voor de beeldende vakken?' op de onderzoekconferentie Cultuureducatie en cultuurparticipatie 2016 van het LKCA, i.s.m. Diederik Schönau, Piet Hagenaars en Talita Groenendijk.

Overige activiteiten Folkert Haanstra

- Lid van de redactie van Cultuur + Educatie tot 1 juli 2016. Daarna lid van de redactieraad.
- Lid international Advisory Board 'Arts Education Research of the German Federal Ministry of Education and Research'
- Lid van de begeleidingscommissie Onderzoek wijkprogramma's Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam
- Lid beoordelingscommissie KIEM 21st century skills
- Lid van de jury (samen met Talita Groenendijk) van de ZOEKprijs 2016, de prijs voor het beste afstudeeronderzoek van studenten van de Breitner academie van de AHK

Publicaties Melissa Bremmer en Emiel Heijnen

Bremmer, M. (2016). Wat het lichaam weet over het doceren van muziek. *Cultuur+Educatie*, 15, (44), p. 43-63.

Bremmer, M. (2016). Book review 📖 MasterClass in Music Education. Transforming Teaching and Learning. *British Journal for Music Education*, 33(2), 239-242.

Bremmer, M. & Schutte, L. (2016). 📖 Curricula van het muziekonderwijs versterken door kennis en kunde te bundelen en te delen. In L. Schutte (Red.), *Muziekeducatie doen we samen*. Amsterdam:

The Netherlands: NPNDrukkers.

Schutte, L., Minnema, W., & Bremmer, M. (2016). 📄 Leren van elkaar: de samenwerking van pabo- en conservatoriumstudenten in het muziekonderwijs. In L. Schutte (Red.), *Muziekeducatie doen we samen*. Amsterdam: NPNDrukkers.

Heijnen, E. (2016). Een nieuw model voor authentieke kunsteducatie. In A. Neele, M. Tal, R. Kox, V. Meewis, L. van den Bulk (red.), *Een kleurrijke basis: Ontwikkelingen en trends in het cultuuronderwijs*. LKCA: Utrecht.

Karpati, A., Freedman, K., Castro, J.C., Kallio-Tavin, M., Heijnen, E. (2016). Collaboration in Visual Culture Learning Communities: Towards a Synergy of Individual and Collective Creative Practice. *International Journal of Art & Design Education*, 35(2).

Heijnen, E. (2016). *Remix je curriculum! Een ontwerpmodel voor kunsteducatie*. Amsterdam: Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten.

Presentaties en gastlessen Melissa Bremmer en Emiel Heijnen

- Melissa Bremmer: A Body of Knowledge - Embodied Cognition and the Arts (University of California, Irvine, USA): papervoordracht "Joint body schema in music teaching";
- Melissa Bremmer: Internationale bijeenkomst "Rip It Up and Start Again: Radical Music Education in Scotland" (Glasgow, Schotland) georganiseerd door de University of the West of Scotland, Royal Conservatoire of Scotland, University of Edinburgh en de University of Glasgow: gesprekspartner over de vormgeving van het muziekonderwijs in Schotland;
- Melissa Bremmer: ISME (Glasgow, Schotland): papervoordracht "What the body knows about teaching music";
- Melissa Bremmer: Opleiding Docent muziek, Conservatorium van Amsterdam: lezing voor de Zweedse delegatie van de Kulturskolan Marks Kommun "The educational model Rhythms around the World";
- Melissa Bremmer: Bilateral conference on music education "Sustainable Quality in Music Education" (LKCA, FCP, MSA, UCK, het Koorenhuis en SKVR): co-presentatie met Lili Schutte "Co-teaching in music education";
- Melissa Bremmer: Symposium "Muziekeducatie doen we samen" (CvA, HvA en UPvA): moderator;
- Melissa Bremmer: Symposium Goud in handen (Conservatorium van Maastricht): lezing "Muziekeducatie en de 21st century skills";
- Emiel Heijnen: Symposium 'Kunst doorbreekt culturele grenzen', Witte de With, Rotterdam. Presentatie en moderatie rond het thema culturele diversiteit in het kader van de Unesco week van de kunsteducatie (met David Bade en Jörgen Tjon a Fong);
- Emiel Heijnen: Symposium 'Kunst in de context van het onderwijs', ArtEZ, Arnhem. Presentatie Kunst als oefenplaats voor volwassenheid en discussie (met Prof. dr. Gert Biesta);
- Emiel Heijnen: Opleiding Theaterdocent, verkort programma, AHK. Lessenserie 'Jongeren en Visuele Cultuur';

- Emiel Heijnen: Publieke lezing georganiseerd door de master Kunsteducatie Leeuwarden/Groningen: lezing 'Remixing the art curriculum in Groningen';
- Emiel Heijnen: Symposium 'Remix je curriculum! De kunstdocent als educatief ontwerper', Breitner Academie, Amsterdam. Presentator lezing en mede-organisator van het symposium;
- Nascholing 'Teach the teacher' ism nieuwelle, Stedelijk Museum Amsterdam: lezing 'Innovatief curriculumontwerp';
- Emiel Heijnen: Publieke lezing in Tel Aviv museum of Contemporary art, Israël. Organisatie: Beit Berl University Tel Aviv. Lezing 'Remix your curriculum';
- Emiel Heijnen: Docentendag Rijksmuseum Amsterdam georganiseerd door Samenwerkingsverband Stedelijk Museum, Van Gogh Museum en Rijksmuseum. Lezing 'CKV en onderzoek';
- Emiel Heijnen: Onderzoeksproject Pabo VIAA in Zwolle: Lezing, discussie en workshop over hedendaags kunstcurriculum (twee bijeenkomsten);

Overige activiteiten Melissa Bremmer en Emiel Heijnen:

- Melissa Bremmer: Lid klankbordgroep onderzoek van Marijke Smedema <https://lerarenontwikkelingsfonds.onderwijscooperatie.nl/author/marijke-2/>
- Melissa Bremmer: Lid bestuur Gehrels muziekeducatie (t/m 1 november 2016)
- Melissa Bremmer: Lid van de European panel of reviewers of MERYC
- Emiel Heijnen: Lid van het kunsteducatie-collectief nieuwelle www.nieuwelle.nl
- Emiel Heijnen: Lid redactieraad onderzoekstijdschrift Cultuur + Educatie, LKCA
- Emiel Heijnen: Redactieraad en reviewer Velon Congres 2017, conferentie voor lerarenopleiders
- Emiel Heijnen: Reviewer voor journal Visual Arts Research, Urbana Champaign, USA.

Melissa Bremmer en Emiel Heijnen in de media

- Interview Melissa Bremmer en Emiel Heijnen: Kool, L. (2016). Verdieping zoeken in de praktijk: promoverende kunstvakdocenten. *Kunstzone*, 3, 6-8.
- Verslag symposium Embodiment in Arts Education geïnitieerd en georganiseerd door Melissa Bremmer en Carolien Hermans: Kool, L. (2016). Belichaamd denken in muziek en dans : over de rol van het lichaam in de overdracht tussen kunstdocent en leerling. *Kunstzone*, 3, 34-35.